

demus clarissime quod requirebant adversarii in duobus locis superioribus, nimirum, Christum fecisse cælum et terram, et proinde ipsum non esse creaturam, sed creatorem unum cum Patre. Respondent Ministri Transylvani lib. II, cap. ult. et Franciscus David disput. 3. Alb. per secula intelligi nova secula, id est, reparationem humani generis. Contra. Nam Paulus explicans cap. XI, quid sit facere secula, ait: *Fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent* (1). Quod certe non potest intelligi, nisi de creatione prima cælorum. Vide supra cap. 4.

CAPUT VII.

Quarta Classis ex nominibus veri Dei.

Primum nomen divinum est, Deus, ex quo non leve argumentum sumi potest: nam Scriptura non solet absolute vocare Deum, nisi Deum verum, ut Irenæus notat lib. III, cap. 6. » Neque Dominus, inquit, neque Spiritus sanctus, neque Apostoli eum, qui non esset Deus, definitive, et absolute Deum nominassent aliquando, nisi esset verus Deus. » Et cap. 8. » Soluta igitur, inquit, et hac illorum calumnia, manifeste ostensum est, quoniam nunquam Prophetæ, neque Apostoli alium Deum nominaverunt, vel Dominum appellaverunt, præter verum et solum Deum ».

Atque hinc Erasmus in cap. V, ad Ephes. notat, Patrem intelligi quoties absolute Deus nominatur. Quod Erasmi dictum falsum est, ut modo patebit: sed testimonium ejus annotare placuit, ut constaret, etiam adversarii testimonio, vocem *Deus* absolute positam soli vero Deo convenire. Et sine Irenæi vel Erasmi testimonio res ipsa per se clamat: nam cum Scriptura nihil sæpius repetat, quam unum esse Deum; quomodo non pugnetur secum, si non solum Deum verum, sed etiam aliquid aliud Deum absolute vocaret? Jam hoc nomen tribuitur absolute

Christo, Isaïæ IV. *Vocabitur nomen ejus admirabilis, Deus, fortis* etc. Jo. XX, ubi Thomas Christo dicit: *Dominus meus et Deus meus*. Actor. XX. *Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo*. Rom. IX. *Qui est super omnia Deus*. Apocal. IV. *Domine Deus omnipotens qui erat, qui est, et qui venturus est*. I. Jo. III. *In hoc cognovimus charitatem Dei, quia ille pro nobis animam suam posuit* (2). Quomodo ergo non est Deus verus, qui tam sæpe in Scripturis absolute pronuntiatur Deus? Et quomodo, queso, coheret hoc, quod tam absolute Christus dicatur Deus, cum illo Exod. XX: *Non habebis Deos alienos coram me*. Et I. Corinth. VIII: *Nobis unus est Deus* (3), si Christus non est unus Deus cum Patre?

Alterum nomen, et quidem maxime proprium veri Dei est יהוה quod Græci *θεός* *θεοῦ* vocant; sic legimus Exod. XX: *יהוה* pro quo noster interpret vertit: *Omnipotens nomen ejus* (4). Sed in Hebræo non est proprie omnipotens, sed nomen illud ineffabile. Transylvani quoque ita persuasi sunt, hoc nomen soli vero Deo convenire, ut lib. II, cap. 7. dicant, hoc nomen esse proprium Dei Patris: alia vero nomina, ut Elohim, Sadai, Adonai, et cætera communicari interdum etiam Christo, Angelis, aliisque rebus creatis. Probemus igitur, hoc nomen soli vero Deo proprium Christo convenire. Hierem. cap. XXIII sic loquitur: *Et suscitabo David germen justum, et regnabit Rex, et sapiens erit*. Et infra: *Et hoc est nomen quod vocabunt eum Dominus justus noster, seu justitia nostra* (5) יהוה צדקתי hoc de Christo intelligi nemo negat.

Sed Rabbini respondent, non significari hoc loco, nomen Christi fore יהוה, sed tempore Christi, et propter ipsum Christum cognoscitur homines Dominum Deum esse justitiam nostram; sicut Exod. XIII: *Ædificavit Moyses altare, et vocavit nomen ejus Dominus exaltatio mea*. In Hebræo illud *Dominus* est יהוה et Ezech. ult. *Et vocabitur nomen Jerusalem יהוה* Dominus ibi (6).

Sed hoc facile refellitur. Nam verum quidem est, Christum non fuisse vocandum quasi proprio nomine *Dominus justitia nos-*

tra: sed tamen ex hoc loco deducitur, ipsum esse vere יהוה, nam de ipso dicitur: *Dominus justitia nostra*, non de Patre; ipse est enim qui pro nobis divinam justitiam satisfecit. Unde Isaïæ LIII dicitur: *In scientia sua justificavit ipse servus meus multos*. Et I. Cor. I: *Qui factus est nobis sapientia, et justitia, et redemptio* (1). Præterea nec ara, nec Hierusalem dicuntur simpliciter יהוה: Christus nuncupatur יהוה. Isaïæ XI: *Vox clamantis in deserto, parate viam Domini*. Si quidem illud *Domino* in Hebræo est יהוה et intelligi hæc verba de Joanne Baptista qui paravit viam Christo, testantur omnes Evangelistæ, Matth. III, Marc. I, Luc. I, et Jo. I. et similiter appellatur Christus in tot locis Isaïæ, Zachariæ, et Psalmorum explicatis in 1. et 2. classe argumentorum.

Præterea nomen hoc יהוה deductum est ex illo Exod. III. *אני יהוה אלהי אבותי* *Ero qui ero, sive ut noster Interpres vertit: Sum qui sum* (2). Inde enim addita littera nominis proprii formatrice, id est, Jod, factum est nomen יהוה, et significat proprie eum qui est fons essendi, et cum non habeat esse ab alio, dat rebus omnibus ut sint. Quocirca nonnulli recte docent, hoc nomen, si ullo modo efferrî debeat, melius efferrî per vocem *Ihie*, id est, *erit*; sic enim legi potest יהוה quam per vocem *Jehovah*, que nuper excogitata est. Videmus autem de Christo dici id, quod hoc nomen significat; igitur et ipsum nomen ei convenit. De Christo dicitur, Apoc. I, IV et XI. *Qui est, qui erat, et qui venturus est*. Et Jo. XIII. *Amodo dico vobis priusquam fiat, ut eum factum fuerit, credatis quia ego sum* (3). Denique huic nomini semper in versione LXX respondet *κύριος*, et in versione Hieronymi *Dominus*. Porro *κύριος* seu *Dominum* absolute passim Christum vocant Evangelistæ, et ipse seipsum. Matth. XXI. *dicit: Quia Dominus his opus habet*. Jo. XIII. *Vos vocatis me Magister et Domine, et bene dicitis, sum etenim* (4).

Altissimus. Nomen est solius veri Dei. Ps. LXXXII. *Tu solus altissimus in omni terra* (5). Et Transylvani lib. II, cap. 5. dicunt, hoc esse nomen quo distinguitur Pater, qui solus est verus Deus, a Filio. Quod idem olim Ariani dicebant; teste Hieronymo in Comm.

Ps. LXXXVI. At hoc ipsum nomen tribuitur Christo a Davide in Ps. LXXXVI. *Homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus* (6). De Filio enim intelligunt Hieronymus, Augustinus, et alii Expositores. Idem nomen tribuit Christo Zacharias Luc. I. teste Beda in Comment. et verba ipse satis aperte hoc significant: *Tu puer Propheta Altissimi vocaberis; præbis enim ante faciem Domini parare vias ejus* (7). Ubi Joannes dicitur esse futurus Propheta Altissimi, quia præbit ante illum parare vias ejus: prævit autem ante Christum, non ante aliquem alium, ut notum est.

Præterea: quomodo datum est Christo *nomen super omne nomen*, ut Paulus ait Phil. II, si non potest ipse vocari Altissimus? Denique idem Paulus cum scribit Rom. IX. *Ex quibus est Christus, qui est super omnia Deus* (8), quid aliud significat, quam esse Christum Altissimum Deum? nec enim est super omnia, nisi qui est Altissimus.

Invisibilis. Nomen est fere proprium veri Dei. Nam etsi in Symbolo dicimus, Deum esse factorem visibilium et invisibilium rerum: tamen in Scripturis hoc nomen fere non tribuitur nisi Deo I. Timoth. I. *Invisibili, soli Deo honor et gloria*. Et cap. VI. *Qui lucens habitat inaccessabilem* (9). Unde etiam hoc nomen soli Patri tribuitur Transylvani lib. II, cap. 5. et olim Ariani apud Augustinum lib. III, cont. Maximin. cap. ult. Et vere solus Deus est invisibilis, quia non potest videri, nisi seipsum manifestet: Angeli enim, licet nobis sint invisibiles, tamen aliis Angelis et ipsi Deo se abscondere non possunt. At Filius simpliciter invisibilis est sicut et Pater. Nam Matth. XI dicitur: *Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem qui novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare*. Et Coloss. I dicitur: *Imago Dei invisibilis* (10): etsi enim illud *invisibilis* est genitivus, ut ex Græco patet; tamen ideo dicitur imago Dei invisibilis, quia etiam ipsa imago est invisibilis: est enim simillima exemplari, et proinde talis qualis ipsum. Apocal. XIX. *Et nomen habet scriptum, quod nemo novit nisi ipse, et nomen ejus est Verbum Dei* (11). Ergo Verbum Dei est quid invisibile, quandoquidem solus illo, qui est Verbum Dei, novit quid hoc sit, nec tamen excluduntur Pater, et Spi-

(1) Ibid. XI, 3. — (2) Isai. IV, 6; Joan. XX, 28; Act. XX, 28; Rom. IX, 5; Apoc. IV, 8; I. Joan. III, 16. — (3) Exod. XX, 3; I. Cor. VIII, 6. — (4) Exod. XV, 3. — (5) Jerem. XXIII, 5 et 6. — (6) Exod. XVII, 15; Ezech. XLVIII, 35.

(1) Isai. LIII, 11; I. Cor. I, 30. — (2) Exod. III, 14. — (3) Apoc. I, 4; IV, 8; XI, 17; Joan. XIII, 19. — (4) Matth. XXI, 3; Joan. XIII, 13. — (5) Psal. LXXXII, 10. — (6) Psal. LXXXVI, 5. — (7) Luc. I, 76. — (8) Philipp. II, 9; Rom. IX, 5. — (9) I. Timoth. I, 17; VI, 16. — (10) Matth. XI, 27; Coloss. I, 15. — (11) Apoc. XIX, 12 et 13.

ritus sanctus, qui eandem cum Verbo essentialiter et scientiam habent.

Aliud nomen Deo vero proprium est, Deus Gloriae, sive etiam Rex Gloriae: illud enim Act. VII. *Deus Gloriae apparuit patri nostro Abrahae*, omnes intelligunt de Deo Israel, at I. Corinth. II, de Filio dicitur: *Si cognovissent, nunquam Dominum gloriae crucifixerunt*. At illud Psal. XXXIII: *Attollite portas principes vestras, et elevamini portae aeternales, et introibit Rex gloriae* (1). De Messia exponit Justinus in Dialog. cum Triph. Hieronymus in cap. II Zachariae, et Ambrosius lib. IV de Fide, cap. 4. Item Augustinus, et alii in hunc locum Psalmi.

Rex Regum, et Dominus Dominantium tribuitur soli Deo vero, I. Timoth. VI. *Qui solus est potens, Rex regum et Dominus dominantium*. At de Filio dicitur Apocal. XVII. *Agnus vincet illos, quoniam Rex regum est et Dominus Dominorum*. Et cap. XIX. *In femore scriptum habet: Rex regum et Dominus dominantium* (2). Denique Deo Patri tribuunt Transylvani lib. II, cap. 5. quod dicatur unus, verus, solus, magnus, Pater omnium. Nam Deut. VI, dicitur: *Dominus Deus tuus, Dominus unus est*. Et Jo. XVII. *Ut cognoscant te solum Deum verum*. Deut. XXXII. *Videte, quod ego sim solus, videlicet, Dominus*. Job. XXXVI. *Eccce Deus magnus vincens scientiam nostram*. Malach. II. *Nunquid non unus Pater omnium nostram?* (3).

At haec omnia etiam dicuntur de Filio. I. Cor. VIII. *Nobis est unus Dominus Jesus Christus*. I. Jo. V. *Hic est verus Deus*. Epist. Judae: *Solum Dominatorem et Dominum nostrum Jesum Christum negantes*. Hunc tamen locum Transylvani ita exponunt ac depravant, ut illud *Solum Dominatorem* ad Patrem referant: illud autem *et Dominum nostrum Jesum Christum* ad Filium. At repugnat ratio linguae Graecae; unus enim articulus est pro duobus nominibus *ὁν ἕνα θεόν καὶ ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν*: non possunt autem ad duas personas referri, quae uno articulo conjunguntur. Tit. II. *Expectantes beatam spem et adventum gloriae magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi* (4).

Transylvani Erasmus secuti, illud Magni

Dei ad Patrem referunt. At hic quoque repugnat articulus unus utrique nomini adjunctus, *ὁν ἕνα θεόν καὶ ἕνα κύριον*. Quare Chrysostomus, Hieronymus, et alii de solo Filio exponunt, quippe qui videbant alium sensum non pati sententiam Graecam. Praeterea, non expectamus Patrem venturum, sed Filium: Paulus autem dicit, nos expectare adventum gloriae, id est, adventum gloriosum (est enim Hebraica phrasim) magni Dei; igitur Filius est magnus Deus. Denique Isaia IX. *Parvulus natus est nobis, etc. et vocabitur Admirabilis, Consiliarius, etc. Pater futuri saeculi*; est ergo Christus Pater omnium nostrum. Unde Joan. XIV. *Non relinquam vos orphanos* (5). Et Matthaei X, ac Jo. XIII, filios Apostolos vocat. Cum igitur omnia nomina veri Dei Christo conveniant, est omnino Christus verus Deus.

CAPUT VIII.

Quinta Classis ex attributis.

Attributa Dei praecipua sunt, primo Aeternitas. Genes. XXI. *Invocavit ibi nomen Dei aeterni*. Et Roman. XVI. *Secundum praecceptum aeterni Dei*. Et I. Timoth. VI. *Qui solus habet immortalitatem*. Secundo Immensitas. *Magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis*. Psal. CXLIV. *Caelum et terram ego impleo*, Hierem. XXIII. Tertio Potentia. *Qui solus est potens etc.* I. Timoth. VI. Quarto Sapientia. *Soli sapienti Deo*. Rom. X. Quinto Bonitas. *Nemo bonus nisi solus Deus*, Luc. XVIII. Denique Sexto Majestas digna summo cultu, Deuter. VI, et Matth. IV. *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies* (6). Et fere haec omnia Ministri Transylvani tribuunt soli Patri, lib. II, cap. 5. Si igitur haec Filio convenire ostenderimus, probatum erit, eum verum Deum, et unum cum Patre esse.

Igitur Aeternitas Filio tribuitur Proverb. VIII. *Ab aeterno ordinata sunt*. Hic enim sa-

piencia loquitur, non autem sapientia essentialis, quae est omnino idem cum essentia Dei; nam illa non gignitur: haec autem dicit: *Aute omnes colles ego parturiebar*. Nec est sapientia creata, quae hic loquitur; nam nihil creatum est ab aeterno. Et praeterea, haec sapientia distinguit se a creaturis dicens: *Dominus possedit me in initio, antequam quidquam faceret a principio*; ergo necessario est sapientia genita, id est, Filius, de qua I. Corinth. I. *Christum Dei virtutem et Dei sapientiam* (1).

Ad hunc locum respondet Franciscus David disput. Alb. II, et Blandrata disput. 6. et Ministri Hungarici lib. II, cap. 10. librum Proverbiorum non esse canonicum: at haec est nimis crassa ignorantia. Nam de hoc libro nunquam fuit dubitatum, nec a Judaeis, nec a Christianis, ut patet ex Prologo Galeato Hieronymi: sed decepti sunt adversarii ex eo, quod Sapientia et Ecclesiasticus non recipiuntur a Judaeis, nec a Lutheranis. Existimant enim, eandem esse rationem hujus libri, et illorum, cum omnes fere idem argumentum tractent, et eidem Salomoni tribui soleant.

Praeter hunc locum habemus, alium Michae V: *Et tu Bethlehem Ephrata parvulus es in milibus Juda, ex te mihi egredietur, qui sit Dominator in Israel: et egressus ejus ab initio, a diebus aeternitatis* (2). Quem locum de Christo intellexerunt etiam Scribae Judaeorum, Matth. II.

Respondet Franciscus David disp. 3. dies aeternitatis vocari primos illos sex dies Mundi, propter continuam successionem: tunc autem dici egressum Christum, quia tunc facta est promissio de Christo ad Adam. At Hieronymus, Theodoretus, Rupertus, et omnes alii interpretes hunc locum exponunt de aeterna Christi generatione; ipse etiam Vatablus, cui multum tribuere videntur adversarii, Praeterea, sine causa dicunt, dies aeternitatis vocari primos illos dies propter successionem: id enim nec auctoritate, nec exemplo, nec ratione ulla ostendere possunt. Item sicut in illis verbis *Ex te egredietur* significatur vera nativitas, non autem promissio aliqua: ita etiam in illis *Et egressus ejus ab initio, a diebus aeternitatis* debet significari vera nativitas; idem enim est vocabu-

lum utrobique tam in textu Latino, quam Hebraico.

Alius locus est Joann. I. *In principio erat Verbum*. Quid est enim *In principio* erat Verbum (3), nisi Verbum non cepit esse, sed fuit semper?

Respondent Transylvani lib. II, cap. 11. illud *In principio* non significare initium creationis rerum, sed innovationis, quae facta est per Christum. Itaque sensum hujus loci esse volunt *In principio renovationis Ecclesiae, Verbum*, id est, *Christus homo, erat quidem in Mundo, quia jam erat natus ex Maria, sed erat apud Deum, quia erat occultus hominibus, et soli Deo notus, donec a Joanne manifestatus est*. At repugnant huic explanationi verba sequentia *Omnia per ipsum facta sunt*; et illa *Et Mundus per ipsum factus est*. Sed de hoc loco supra disputatum est.

Alius locus est Joann. VIII, ubi Dominus ait: *Antequam Abraham fieret ego sum*. Qui locus non valet contra Arianos, sed contra Samosatenos, et Transylvanos, qui volunt Christum non fuisse ante Mariam. Unde respondet Franciscus David disp. 4. Christum fuisse ante Abraham, sed in typo et figura, et variis promissionibus Dei de ipso mittendo. At hoc modo Christus non respondet ad rem; nam Judaei dixerant: *Quinguenta annos nondum habes, et Abraham vidisti?* Respondit Dominus: *Antequam Abraham fieret, ego sum*, id est, *vidi Abraham, quia antequam ille nasceretur ego eram* (4). At certe si in figuris latebat, non eum vidit.

Praeter haec loca, sunt alia quaedam, ad quae nihil respondent. Unus est Joan. XVII. *Clarifica me tu Pater apud tenetipsum, claritate quam habui, priusquam Mundus esset apud te*. Solet autem Scriptura describere aeternitatem per illud antiquum *Mundus fieret*, sive ante Mundi constitutionem, ut patet Ephes. I. *Elegit nos ante Mundi constitutionem*. Et Joan. XVII. *Dilexisti me ante Mundi constitutionem*. Et I. Pet. I. *Pracogniti ante Mundi constitutionem*. Alius est Hebr. VII. *Neque initium dierum, neque finem vitae habens*. Alius est Hebr. XIII. *Jesus Christus heri et hodie et in saecula, id est, semper fuit, semper est, et semper erit*: quod in Apocalypsi cap. I, IV, et XI. saepissime reperitur, *qui erat, qui est, et qui venturus est* (5). Denique in priori epist.

(1) Act. VII, 2; I. Cor. II, 8; Psal. XXXIII, 7. — (2) I. Timoth. VI, 15; Apoc. XVII, 14; XIX, 16. — (3) Deut. VI, 4; Joan. XVII, 3; Deut. XXXII, 39; Job. XXXVI, 26; Malach. II, 10. — (4) I. Cor. VIII, 6; I. Joan. V, 20; Jud. IV; Tit. II, 13. — (5) Isaia. IX, 6; Joan. XIV, 18. — (6) Gen. XXI, 33; Rom. XVI, 26; I. Timoth. VI, 16; Psal. CXLIV, 3; Jerem. XXXIII, 24; I. Tim. VI, 15; Rom. XVI, 27; Luc. XVIII, 19; Dent. VI, 5; Matth. IV, 10.

(1) Prov. VIII, 23, 25 et 15; I. Cor. I, 24. — (2) Mich. V, 2. — (3) Joan. I, 1. — (4) Joan. VIII, 57 et 58. — (5) Joan. XVII, 1; Eph. I, 4; Joan. XVII, 24; I. Petr. I, 20; Hebr. VII, 3; XIII, 8.

Joann. cap. V. *Hic est verus Deus, et vita aeterna* (1). Certe si Christus vita aeterna est, non potest non fuisse, atque esse etiam ipse aeternus, ac proinde Deus verus.

Immensitas tribuitur Filio Dei. Baruch. III. *Magnus est, et non habens finem, excelsus, et immensus*. Et paulo post: *Hic est Deus noster, et non estimabitur alius adversus eum*. Et paulo post: *In terris visus est, et cum hominibus conversatus est*. Ex hoc loco Augustinus lib. III. contra Maximin. cap. ult. probat, Filium esse immensum. Nec obstat, quod videatur Propheta loqui de loco magno Dei, non de ipso Deo quia praecedit: *O Israel, quam magna est domus Dei, et ingens locus possessionis ejus*. Et statim sequitur: *Magnus est, et non habet finem*. Nam ut notat Theodoretus in Comment. non loquitur de loco materiali, sed loco spirituali Sanctorum, qui est ipse idem Deus; nec de finita aliqua possessione, sed de infiniti boni possessione, quae ipse Deus est: alioqui falsum esset, Dei possessionem immensam esse, et finem nullum habere.

Alius locus est Joan. III. *Nemo ascendit in caelum nisi qui descendit de caelo, Filius hominis qui est in caelo*. Si Christus (se enim vocat Filium hominis) in caelo erat, quando loquebatur in terris; igitur simul in caelo, et in terra erat: non autem corpore tunc erat in caelo, cum se diceret ascensurum in caelum: igitur alia in Christo natura erat, praeter humanam illam, quae cernebatur oculis mortaliū, videlicet divina, quae immensa est, et caelum simul, ac terram replet.

Alius locus est Matth. XVIII. *Ubi fuerint duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum*. Quis non hinc colligit immensitatem? nam in caelo, et in terra, et in omnibus provinciis ac regionibus simul necesse est esse eum, qui praesens adsit, ubicumque sunt aliqui congregati in nomine Christi.

Potentia, seu potius Omnipotentia tribuitur Filio Dei in Apocalypsi sapissime, c. I. *Ego sum a et o, principium et finis, dicit Dominus Deus, qui erat, qui est, et qui venturus est, omnipotens*. cap. IV. *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, et qui est, et qui venturus est*. cap. XI. *Gratias*

tibi agimus Domine Deus omnipotens, qui es, et qui eras, et qui venturus es (3).

Sed obijciunt Ariani illud Joann. V. *Non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem* (6). Respondeo cum Nazianzeno orat. 4. de Theol. et Ambrosio lib. IV. De Fide, cap. 3. solum his verbis significari potentiam Filii esse a Patre, et eandem eum potentia Patris: non enim dictum est, non potest Filius facere quidquam, nisi Pater jubeat, aut juvet, sed nisi viderit Patrem facientem. Idcirco subiungit continuo: « Quaecumque Pater facit, haec et Filius similiter facit. » Itaque uterque eadem omnia facit, sed Filius Patrem videre facientem, sive a Patre discere dicitur, quia scientia Filii a Patre est, non tamen per doctrinam, sed per generationem. Nam idem est Deo scire, et esse; et proinde idem est Filio Dei accipere sapientiam, et accipere essentiam.

Transylvani obijciunt illud Matth. ult. *Data est mihi omnis potestas in caelo, et in terra*. Inde enim sequi videtur, ut non ab aeterno, nec ex natura, sed dono gratiae, et ex tempore Christus omnipotentiam quamdam habeat. Respondeo: ea dici de Christo, qua homo erat, non qua Deus. Cum enim ipse idem et Deus, et homo sit, qua Deus, omnipotentiam ab aeterno, et ex natura sua habet: qua homo, summam potentiam a Deo ex tempore, et dono gratiae accipit. Vel, si mavis de Christo homine, non qua homo, sed absolute loqui; accepit homo Christus omnipotentiam ex tempore, sed dono gratiae increate, videlicet, hypostaticae unionis, ut propterea non post resurrectionem primum, sed ab ipsa conceptione sua, ille homo Christus omnipotens, et Deus fuit. Quod enim ait Matth. XXVIII. post resurrectionem *data est mihi omnis potestas*. Dixerat ante passionem Jo. XIII. *Sciens, quia omnia dedit ei Pater in manus* (8).

Sapientia tribuitur Filio adeo frequenter, ut a Theologis sapientia vocetur appropriatum ejus. I. Corinth. I. *Christum Dei sapientiam*. Coloss. II. *In Christo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae Dei*. Jo. ult. *Domine tu omnia nosti* (9).

Sed occurrunt Ariani cum eo loco Matth.

XXIV. *De die illa nemo scit, neque Angeli, neque Filius, nisi solus Pater* (1). Respondeo: haec dici de Christo, qua homo erat, ut docent Patres. Ambrosius in cap. XVII. Luc. Cyrillus lib. IX, thes. cap. 4. et alii. Quare hic locus nihil Ariani favet. Quomodo autem Christus homo dicatur non scivisse diem illum, exponemus in quaestione de scientia animae Christi.

Dices: hoc loco solus Pater dicitur scire; ergo excluditur Filius etiam ut Deus. Respondeo cum Augustino lib. III. in Maximin. cap. 13. particulam *Solus*, non excludere eas personas quae sunt ejusdem naturae cum Patre, sed res creatas; nisi sermo sit de actione quae conveniat Patri ratione personae, non ratione essentiae; quoniam igitur scientia convenit Patri, qua Deus est, non qua Pater est: propterea non excluditur Filius aut Spiritus sanctus, cum solus Pater dicitur aliquid scire.

Instant Transylvani: nam Rom. XVI. cum dicitur: *Soli sapienti Deo per Jesum Christum cui honor et gloria* (2), illud *soli sapienti Deo* tantum dici videtur: nam distinguitur eo loco Pater apertissime a Filio, cum addatur *per Jesum Christum*. Respondet Augustinus lib. III. cont. Maxim. cap. 13. *Soli sapienti de tota Trinitate dici, cui per Christum defertur honor*: nam Christus Deus et homo cum sit, ut Deus honorem recepit cum Patre et Spiritu sancto, ut homo illum defert. Detulit autem cum praedicavit in Mundo Trinitatem, et jussit baptizari in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti omnes Gentes.

Bonitas tribuitur Filio Sapient. VII. *Omninibus mobilibus mobilior est sapientia: attingit autem ubique propter suam munditiam; vapor est enim virtutis Dei, et emanatio quaedam claritatis omnipotentis sincera, et ideo nihil inquinatum in eam incurrit. Candor est enim lucis aeternae, et speculum sine macula Dei majestatis et imago bonitatis illius, et cum sit una, omnia potest etc.* Item Matth. XX. dicit Christus: *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum* (3).

Quomodo ergo (inquit Ariani et Transylvani) Dominus Luc. XVIII. ait: *Quid me dicitis bonum? nemo bonus nisi solus Deus* (4). Respondeo cum Basilio lib. IV. in Eunom. Ambrosio lib. II. de Fide, cap. I. Hierony-

mus et Chrysostomo in cap. XIX. Matth. Christum respondisse ad mentem illius, qui dixerat: *Magister bone, quid faciendo, etc.* Ille enim non putabat Christum esse Deum, sed unum ex Rabbinis.

Majestas adoranda tribuitur Christo, Hebr. I. *Adorent eum omnes Angeli ejus*. Ubi notandum, haec verba allegari a Paulo ex Psalm. XCVI. ubi agitur de adoratione patriae soli Deo propria: nam praecessit: *Confundantur omnes qui adorant sculptilia et qui gloriantur in simulacris suis* (5). Et statim: *Adorate eum omnes Angeli ejus*, ubi opponitur idolatria cultui Dei.

Praeterea, Christus habet templum, quod est proprium patriae signum. Malach. III. *Tunc veniet ad templum sanctum suum Dominator, quem vos quaeritis, et Angelus Testamenti, quem vos cultis*. Item invocatio absentis apud adversarios est adoratio patriae. At Christus invocatur; nam Joann. XIV. ait ipse: *Si quid petieritis in nomine meo hoc faciam* (6). In quem locum Augustinus tr. 73. in Joan. « Sic ergo, inquit, perrexit ad Patrem, ut non desereret indigentes, sed exaudiret petentes. » Et Cyrillus lib. IX. in Joa. cap. 42. « Liquido, inquit, hic Deum se verum esse ostendit. Suscepturum enim orationes suorum se dicit, omniaque concessurum eis, quae petant. » Item Stephanus Act. VII. *Domine Jesu, inquit, accipe Spiritum meum*. Et Act. IX. dicit Ananias Christo: *Hic habet potestatem allegandi omnes, qui invocant nomen tuum*. Et Paulus II. Cor. XII. *Ter Dominum rogavi, et dixit mihi, sufficit tibi gratia mea*. Quo loco Dominum appellari Christum, patet ex sequentibus: *Libenter igitur, inquit, gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi*. Et I. Cor. I. ac in omnibus fere epistolis ita Paulus salutatur Christianos: *Gratia vobis, et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo* (7). Ubi precatur Fidelibus a Deo Patre, et a Deo Filio simul gratiam, et pacem.

Sed qui adversarii eludunt haec loca propter ambiguitatem textus Graeci, ubi illud: *Et Domino Jesu Christo*, posset legi, et *Dominus Jesu Christi*, hoc modo: *Gratia vobis, et pax a Deo, qui est Pater noster, et qui etiam est Pater Domini Jesu Christi*: Ideo notandum est locus in epist. II. Jo. ubi habetur clarissi-

(1) I. Joan. V, 20. — (2) Baruch. II, 25, I 36 et 24. — (3) Joan. III, 13. — (4) Matth. XVIII, 20. — (5) Apoc. I, 8; IV, 8; XI, 17. — (6) Joan. V, 19. — (7) Matth. XXVIII, 18. — (8) Joan. XIII, 3. — (9) I. Cor. I, 24; Coloss. II, 3; Joan. XXI, 17.

(1) Matth. XXIV, 36. — (2) Rom. XIV, 27. — (3) Sap. VII, 24 et seq.; Matth. XX, 15. — (4) Luc. XVIII, 19. — (5) Hebr. I, 6; Psal. XCVI, 7. — (6) Malach. III, 1; Joan. XIV, 13. — (7) Act. VII, 58; Ibid. IX, 14; II. Cor. XII, 8; I. Cor. I, 3

me, *αἰσὴν παρὰ θεοῦ, καὶ παρὰ καρπὸς ἰσθῶς χριστοῦ*, Pax a Deo, et a Domino Jesu Christo (1), ex quo loco exponenda sunt loca Pauli obscuriora.

Denique omnes fere Prophetae praedixerunt, post adventum Messiae exterminandam idololatriam: Ecclesia autem semper in toto orbe terrarum Christum coluit templis, aris, invocationibus, festis diebus: ergo vel Christus est verus Deus dignus laetiae cultu, vel omnes Prophetae decepti sunt. Nam si Christus non est verus Deus, nunquam fuit tam insigne idolum in Mundo, nec tam floruit idololatria, quam post Christi adventum; et tamen clamat Spiritus sanctus. Isa. II. *Elevabitur Dominus solus in die illa, et idola penitus conterentur*. Zachar. XIII. *In die illa erit fons patens domui David, et habitantibus Hierusalem, in abluitionem peccatoris, et menstruae, et erit in die illa dicit Dominus exercituum, disperdam nomina idolorum de terra, et non memorabuntur ultra* (2). Vide etiam Is. XXXI. Ezech. VI. et XXX. Osee X. et Mich. I.

Respondent ad hoc de adoratione Transylvani lib. II, cap. 4. et Franciscus David disput. 3. et Blandrata disput. 4 et 6. Christus esse adorandum, tum quia Deus Pater id jussit, tum quia in se habet adorandam divinitatem. At contra: nam si Christus non est verus Deus, non potuit Deus Pater id jubere, quia ipse sibi contradiceret; nam Deuter. VI jussit scribi: *Domineum Deum tuum adorabis, et illi soli servies*; et Isaia XLII. *Gloriam meam alteri non dabo* (3); quomodo ergo juberet, ut creaturae serviremus, et gloriam ejus cum creatura communicaremus? Item, si Christus est Deus, sed non summus, et altissimus: ergo non debetur ei cultus laetiae, qui soli Altissimo convenit. Quod autem in Christo Deus habitet, non sufficit ut ille possit adorari, alioqui totus Mundus posset adorari, et praecipue sancti Angeli, et homines, in quibus singulariter Deus habitat.

Propter haec argumenta Franciscus David, etsi antea saepe docuerat Christum esse Deum, et adorandum, non quidem ut Altissimum, sed ut Filium Altissimi; tamen postea mutavit sententiam, ac docuit, Christum non esse vocandum Deum, nec esse adorandum, nec invocandum; et respondit ad om-

nia loca, quae nos supra citavimus pro invocatione Christi, ut patet ex lib. cont. Faust. Sed non est opus, ut tempus conteramus in ejus refutatione; nam argumenta ejus, aut sunt merae nugae, aut si vim habent, efficiunt aliquid contra Blandratam, qui vult Christum non esse verum Deum, et tamen esse adorandum et invocandum: contra nos autem nihil efficiunt; nam ea sunt praecipua argumenta. Si Christus est adorandus cultu divino, et invocandus ut Deus; ergo cum Papatistis dicendum erit, Christum esse unum Deum cum Patre, et oportebit restituere Trinitatem, quam hactenus impugnavimus. Item, si Christus non est verus Deus, et tamen invocari potest; ergo etiam Spiritus sanctus, imo et Maria, et Angeli, et Sancti caeteri invocari poterunt; quorsum igitur hactenus Papatistas accusavimus idololatriam, quia Sanctos invocabant?

Hec argumenta demonstrationes sunt certissimae contra Blandratam, et Faustum, et caeteros Antitrinitarios; qui tamen, ut manifeste convincuntur a Francisco Davide, et ejus sectatoribus, quod secum ipsi, et cum ratione clarissima pugnent; ita contra convincunt ipsi Franciscum Davidem, et ejus socios, quod incredibili temeritate Scripturarum testimonia pervertant.

Liber autem loco exempli proponere responsiones Francisci Davidis ad illud testimonium Actor. VII. *Lapidabant Stephanum invocantem et dicentem: Domine Jesu accipe Spiritum meum*. Primum respondit Franciscus David: illud esse exemplum, seu factum Stephani, non testimonium Scripturae. At exemplum est hominis, qui, teste Scriptura, *erat plenus Fide, et Spiritu sancto*. Act. VI et VII. Secundo respondit, illud *Domine Jesu* esse invocationem Patris; vult enim vocem *Jesu* esse genitivi casus, ut sit sensus: *Tu Pater, qui es Dominus Filii tui Jesu, accipe Spiritum meum* (4).

At nunquam legimus alibi *Domine Jesu* in eo sensu, ita ut *Jesu* sit genitivi casus: legimus autem Apocal. ult. in casu vocandi *καὶ ἔρχομαι καὶ ἰσθῶς, etiam veni, Domine Jesu*. Praeterea Actor. VII Stephanus viderat Jesum stantem a dextris Dei, quando ait: *Domine Jesu, accipe Spiritum meum*, igitur ipsum Jesum invocavit. Respondet Franciscus David: illa verba Stephani: *Ece video caelos apertos*

posse facere hunc sensum: *Ego tam certo credo Jesum resurrexisse, et esse nunc in caelo, ac si nunc aperto caelo ipsum Jesum viderem*. At Lucas dicit: *Intendens in caelum vidit gloriam Dei, et Jesum stantem a dextris Dei?* igitur vere vidit, et non solum illa credidit ac si vidisset. Respondit tertio: illa verba *Domine Jesu* dirigi ad Patrem, quia etiam Pater vocari potest *Dominus Jesus*, cum sit proprium Patris dominari, et salvare. At quae est haec temeritas nomen proprium Filii tribuere Patri? Nonne hoc est confundere Patrem cum Filio more Sabellii?

CAPUT IX.

Sexta Classis ex operibus.

Quinque sunt opera Dei solius, Creatio, Conservatio, Salvatio, Praecognitio occultorum, Patratio miraculorum.

Primum opus Dei, proprium est Creatio. Is. XLIV: *Ego sum Dominus extendens caelos solus, stabiliens terram, et nullus mecum*. Job IX: *Qui extendit caelos solus*. Unde per hoc opus Deus vult distingui a non veris Diis, Psalm. XCV: *Dii Gentium demonia, Dominus autem caelos fecit*. Hierem. X: *Dii qui caelum et terram non fecerunt, pereant de terra, et de sub caelo*. Si ergo probemus, Christum fecisse caelum et terram, probatum erit, ipsum esse unum verum Deum cum Patre. Habemus autem loca multa supra explicata, nimirum Jo. I: *Omnia per ipsum facta sunt*. Ibidem: *Et Mundus per ipsum factus est*. Coloss. I: *Omnia per ipsum creata sunt*. Heb. I: *Et tu Domine initio terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt caeli* (1).

His addamus illud Prov. VIII: *Quando opendebat fundamenta terre, quando certia lege et gyro vallabat abyssos, quando aethera firmabat sursum, etc. cum eo erant cuncta componens*. Qui locus non potest intelligi de Sapientia essentiali, ut supra docuimus, quia illa non gignitur; haec autem dicit: *Ante omnes colles ego parturiebar*: nec de Sapientia

creata, quia illa non fuit ante Mundum. Nec potest dici, librum non esse canonicum, ut Transylvani dicunt, quia de hoc libro nec Judaei, nec Christiani unquam dubitaverunt. Item Jo. V: *Quaecumque Pater facit, haec et Filius similiter facit* (2), sed Pater creat quotidie animas hominum, qui nascuntur, et creavit quondam caelum et terram; igitur etiam Filius creat nunc animas, et creavit olim universum Mundum.

Ad hoc argumentum diversimode respondent Sarnosateni et Ariani. Sarnosateni novi negant Christum esse Creatorem, cum non fuerit ante Virginem Matrem: et quid respondendum ad loca allegata, supra retulimus, et refutavimus. Unum addo contra illos. Si Christus non creavit caelum et terram, aut non esse Deum, aut debere exterminari de Mundo. Nam Hier. X dicitur: *Dii qui caelum et terram non fecerunt, pereant de terra, et de his quae sub caelo sunt*. At Sarnosateni non negant Christum esse Deum, nec volunt, eum exterminandum esse; ergo admittere debent, eum esse Creatorem.

Ariani veteres apud Augustinum lib. I cont. Maximin., et in serm. Arian., et Valentinus Gentilis Arianismi renovator prothesi 24. respondent: solum Patrem esse principalem auctorem caeli et terrae, Filium autem ministrum fuisse Patris in creatione. Transylvani quoque lib. II, cap. 6. dicunt: Christum non esse Deum aeternum, nec quidquam egisse in Mundi creatione; tamen si deberet ei concedi aliquid, non posse plus concedi, quam ut instrumentum fuerit Patris.

Argumentum praecipuum ipsorum, quo etiam utuntur Transylvani, est, quia in Scriptura semper dicitur, Pater per Filium fecisse, et Patri tribuitur praepositio *Ex*; Filio praepositio *Per*, I. Corinth. VIII: *Unus Deus Pater, ex quo omnia. Unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia*. Jo. I: *Omnia per ipsum facta sunt*. Hebr. I: *Per quem fecit et saecula*. Coloss. I: *Omnia per ipsum creata sunt* (3). Addunt etiam Transylvani loco notato Concilium Sirmiense, quod tanquam Orthodoxum ab Hilario recipitur, et explicatur in lib. de Synod.: nam can. 3. et rursum can. post. Concilium illud asserit, Filium Dei Patri ministrasse in creatione

(1) II. Joan. 3. — (2) Isai. II, 17; Zach. XIII. 1 et 2. — (3) Deut. VI, 13; Isai. XLII, 8. — (4) Act. VII, 58.

(1) Isai. XLIV, 24; Job. IX, 8; Psal. XCV, 5; Jerem. X, 11; Joan. I, 3 et 10; Coloss. I, 16; Hebr. I, 10. — (2) Prov. VIII, 29, 25; Joan. V, 15. — (3) I. Cor. VIII, 6; Joan. I, 3; Hebr. I, 10; Coloss. I, 16.

Mundi. Item addunt testimonia Irenæi lib. III. cap. 8. et lib. IV. cap. 13. Tertulliani lib. de Trinit. Eusebii lib. I histor. cap. 1 et 2. et Lutheri, quem Dei nuntium vocant, in I. cap. Genes. ubi Christum instrumentum Dei vocat.

Demonstrandum igitur nobis est, Filium Deum non ut instrumentum, sed ut principalem causam creasse Mundum. Ac primum id patet ex illo Heb. I: *Et tu Domine initio terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli.* Nam quod hoc non intelligatur ministerialiter, probo ex eo, quod hoc idem dicit David de Deo Israel, quem adversarii volunt esse Patrem, et quem certum est non fuisse instrumentum creationis. Præterea, Paulus in isto capite confert Christum cum Angelis, et dicit hoc interesse, quod Angeli sint ministri, Christus non sit minister; sic enim ait: *Cui dixit aliquando Angelorum: sede a dextris meis? nonne sunt omnes administratorii spiritus in ministerium missi? (1)*

Secundo probo ex Isaia cap. XLVIII, nam is qui dicit: *Et nunc Dominus misit me, et Spiritus ejus, quem esse Filium ostendimus supra in prima classe argumentorum; iste idem dicit: Propter me faciam, ut non blasphemem, et gloriam meam alteri non dabo (2),* at qui operatur propter se, certe non est instrumentum.

Tertio, ex Apoc. I, ubi Filius vocatur α et ω , principium et finis, et Dominus omnipotens (3). Nam si est principium et finis, ut sunt in alphabeto α et ω ; certe est principium primum, et ultimus finis omnium rerum, proinde non est instrumentum; neutrum enim horum instrumento convenit. Item, si est omnipotens, potest ut auctor principalis Mundum creare; non ergo debuit alteri ministrare.

Quarto, ratione demonstrativa per resolutionem: si Pater creat per Filium, vel Pater solum jubet, et Filius solum facit, vel uterque facit, sed Pater ut causa prima, Filius vero ut secunda, vel uterque totum ut causa primaria, sed Pater sua voluntate, Filius a Patre jussus; non enim facile est assignare alium modum, quo potuerit Filius concurrere cum Patre ad creationem, et tamen non æque principaliter ac Pater: sed nullus eorum modorum cum veritate consentit, ut ex his, quæ mox dicemus, planum

fiet; igitur Filius creator est rerum æque principalis ac Pater.

Ariani quidem aiebant: Patrem per se nihil fecisse, sed Filium omnia fecisse jussu Patris, eo quod creaturae non sint capaces immediate actionis divinæ; et quia indignum est, summam illam virtutem ad ista minima descendere, ut Cyrillus refert lib. V thes. cap. 3.

At contra. Nam Proverb. VIII legimus etiam Patrem fecisse: *Quando preparabat cælos aderam.* Et Jo. V: *Quæcumque Pater fecerit, hæc et Filius similiter facit.* Item: *Pater meus operatur et ego operor.* Et de minimis, Matth. X: *Unus passer non cadit in terram sine Patre vestro.* Præterea, nusquam legitimus, Patrem imperasse Filio; item legimus, Filium imperando fecisse. Baruch. III de illo qui in terris visus est, et cum hominibus conversatus est, dicitur: *Qui emittit lumen, et vadit, vocavit illud, et obedit illi cum tremore: stella autem dederunt lumen in custodiis suis, vocata sunt, et dixerunt: Adsumus, et buxerunt ei cum jucunditate, qui fecit illas.* Et Luca VIII: *Quis putas hic est, quia et ventis, et mari imperat, et obediunt ei? (4)*

Nec ratio Arianorum valet: nam ut bene eam refellunt, Athanasius serm. 3. cont. Arian., et Cyrillus lib. V thes. cap. 2 et 3. aut Filius est Deus, aut creatura. Si Deus; non ergo potuit ipsorum opinione creare immediate: si creatura; ergo non potuit creari a Patre immediate, nisi forte velint, Filium esse quid medium inter Deum et creaturam, quod sane esse non potest. Nam vel est productus ex nihilo, vel ex re creata, vel ex ipsa Dei substantia. Si primum aut secundum; ergo est creatura. Si tertium, ergo est Deus; non ergo datur medium. Habemus igitur, tam Patrem, quam Filium reipsa operatum esse in creatione Mundi: ac per hoc refutavimus primum illum modum, quem in argumento posueramus.

Rursum, non potest illud dici, quod uterque fecerit, sed Pater majorem, Filius minorem partem: nam id pugnat cum Scriptura Proverb. VIII: *Cum eo eram cuncta componens.* Et Jo. I: *Omnia per ipsum facta sunt.* Et Jo. VI: *Quæcumque Pater facit, hæc similiter et Filius facit (5);* ergo uterque facit totum. Rursum, non potest illud dici, quod uterque totum fecerit, sed Pater sitagens principale,

et Filius sit instrumentum. Nam vel habet Filius vim creandi in se, quomodo Sol habet vim illuminandi, licet sit Dei instrumentum, vel non habet, sed est similis umbrae Petri, aut cingulo Pauli, respectu miraculorum quæ per ea fiebant. Si secundum; ergo Filius Dei nihil habet præ aliis creaturis.

Et præterea, quid est quod ait Paulus I. Cor. I: *Christum esse Dei virtutem?* Et Heb. I. *Qui portat omnia verbo virtutis suæ?* (1) Habet ergo in se virtutem faciendi quæ facit: at virtus creandi est virtus infinita, nec potest esse in instrumento, sed solum in summo et infinito artifice. Quare omnes Patres numerant Basilidem, et alios quosdam inter hæreticos, quia dicebant, Mundum creatum per Angelos. Vide Irenæum lib. I, cap. 22. Athanasium in serm. 3. cont. Arian. Augustinum lib. XII Civit. Dei, cap. 24 et 25. Cyrillum 2. in Julian., et Damascenum lib. II, cap. 3. Est ergo Filius principalis Creator.

Dices: habet virtutem creandi, non tamen est principalis, quia Pater suo arbitratu agit; Filius alieno. Contra: nam Jo. V: *Sicut Pater suscitavit mortuos, et vivificavit, sic et Filius quos vult vivificat.* Item Spiritus sanctus libere et sua voluntate agit, I. Cor. XII: *Dividit omnibus prout vult (2):* at Spiritus sanctus non est major Filio, imo secundum adversarios est minor; igitur et Filius libere agit, et prout vult. Denique si Filius habet virtutem creandi, vel eandem numero quam Pater habet, vel diversam. Si eandem; ergo sunt unus Creator, et unum est opus, una voluntas, una essentia utriusque. Si diversam; ergo falsum est illud I. Reg. II: *Non est fortis sicut Deus noster.* Et illud Exo. XV: *Quis similis tui in fortibus Domine? (3)* Nam invenitur alius æque fortis, nimirum Christus.

Ad argumentum de præpositione *Ex* et *Per*, respondeo: præpositionem *Ex* sæpius tribui Patri; *Per* Filio; *In* Spiritu sancto, non quia una persona sit instrumentum alterius, sed ad denotandas eorum proprietates. Nam, ut docet Basilius lib. de Spiritu sancto, cap. 4. Patri tribuitur *Ex* ad denotandum, quod ipse sit principium sine principio. *Ex* enim est nota causæ efficientis. *Per* tribuitur Filio, quia *Per* est signum causæ mediæ, et Filius est principium de prin-

cipio, habet enim a Patre ut sit principium. Unde dicitur Filius a Patre facere: *Cum venerit, inquit, Spiritus quem mittam vobis a Patre (4).* Quamquam posset etiam dici particulam *Per* tribui Filio, quia sapientia est appropriatum Filii, et Deus per sapientiam et artem suam omnia creavit, ut Damascenus lib. I, cap. 9. docet. Denique *In* significat continentiam, et tribuitur Spiritui sancto, qui est nexus Patris et Filii. Tamen ne hæc diversitas præpositionum Fidei obesset, providit Deus dupliciter.

Primo, indicando hæc omnia convenire eidem Deo. Nam dicitur Rom. XI. *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei etc. Quoniam ex ipso, per ipsum, et in ipso sunt omnia (5)* Nam hæc omnia dicuntur de uno atque eodem Deo, ut patet ex eo quod præcedit: *Scientiæ Dei, judiciæ ejus, sensus ejus etc.* et ex eo quod sequitur: *Ipse gloria in secula.* Vel ergo dicuntur de solo Patre, et tunc patet, *Per* non significare ministerium, quia tribuitur Patri, quem constat nullius esse ministrum: vel de solo Filio, aut solo Spiritu sancto, et tunc Filius et Spiritus sanctus non sunt ministri, quia tribuitur *Ex*, quæ convenit principali auctori, ut ipsi quoque fatentur: vel dicuntur de omnibus simul, et tunc omnes simul sunt unus Deus. Ita monet Ambrosius lib. IV. de Fide, cap. 6. Basilius lib. de Spir. sanct. cap. 5. et Augustinus lib. I. de Trinit. cap. 6.

Secundo, providit miscendo has præpositiones; nam interdum *Per* tribuitur Patri, I. Cor. I. *Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filii ejus.* Gal. IV. *Quod si Filius, et hæres per Deum.* Interdum *Ex* et *De* tribuuntur Filio, ut Jo. I. *De plenitudine ejus omnes accepimus.* Coloss. II. *Ex quo totum corpus per conjunctiones etc.* Jo. XVI. *Ille de meo accipiet (6).* Monent etiam hoc Ambrosius et Basilius locis notatis.

Ad canonem Concilii Sirmiensis respondeo cum Hilario ibidem: Filium dictum esse ministrum, non quod proprie sit inferior, aut subjectus, sed quia est a Patre. Ministravit enim non ut famulus domino, sed ut filius patri, inter quos licet non sit inæqualitas nature, aut dignitatis; est tamen in Patre auctoritas principii, quæ non est in Filio respectu Patris: est enim Filius a Patre, non

(1) Hebr. I, 10 et 5. — (2) Isai. XLVIII, 16 et 11. — (3) Apoc. I, 8. — (4) Prov. VIII, 29; Joan. V, 19 et 17; Matth. X, 29; Baruch. III, 33; Luc. VIII, 25. — (5) Joan. I, 3; V, 19.

(1) I. Cor. I, 24; Hebr. I, 3. — (2) Joan. V, 21; I. Cor. XII, 11. — (3) I. Reg. II, 2; Exod. XV, 11. — (4) Joan. NV, 26. — (5) Rom. XI, 33. — (6) I. Cor. I, 9; Galat. IV, 7; Joan. I, 16; Coloss. II, 19; Joan. XVI, 14.

contra. Quod autem hoc non faciat propriam servitutem, patet, quia alioqui omnes filii essent servi. Adde, quod nescio quantum auctoritatem habeat Concilium hoc Sirmien- se: videtur enim mihi magis toleratam, quam approbatum. Certe apud Gratianum distinct. 16. et 20. ubi Concilia Catholica enumerantur, nulla fit mentio Sirmien- sis.

Ad Irenæum, Tertullianum, Eusebium, et Lutherum idem respondeo; quamquam Tertulliani, et Eusebii in dogmatibus parva sit auctoritas: Lutheri autem nulla; omnes enim manifesti haeretici sunt, sed Tertullianus et Eusebius doctissimi fuerunt: Lutherus plus habet loquacitatis, quam solidæ doctrinæ.

Alterum opus Deo proprium, est conservatio totius Mundi, quæ est quasi quedam creatio, de quo Actor. XVII. *In ipso vivimus, et movemur, et sumus*: at hoc idem convenit Filio, Heb. I. *Qui portat omnia verbo virtutis suæ*. Et Coloss. I. *Omnia in ipso constant* (1), hoc est, (ut exponit recte Chrysostomus) omnium subsistentia pendet a Filio Dei, ita ut si ab ipso conservetur, consistat: sin minus, continuo intereat; igitur verus Deus est Filius.

Tertium opus est salvatio, Isaïæ XLIII. *Ego sum Dominus, et non est absque me Salvator*. Et cap. XLV. *Deus justus et salvans non est præter me*. Osee XIII. *Ego Dominus Deus, et Salvator non est præter me*: at quid magis convenit Christo quam salvare? Matth. I. *Vocabis nomen ejus Jesus, ipse enim salvum faciet populum suum*. Nam nomen Jesus, a יֵשׁוּעַ quod salutem significat, sumptum est. Ac ne dicas, eum salvare ministrando, audi Paulum ad Hebr. cap. I. *Portans omnia verbo virtutis suæ, per semetipsum purgationem peccatorum faciens*. Etsi enim desit apud Latinos illud *Per semetipsum*: est tamen in Græco $\text{\u03c6\u03b9 \u03c3\u03b5 \u03bc\u03b5 \u03c4\u03b5 \u03c1\u03b5\u03c3\u03b9}$, et ibidem confert Paulus Christum cum Angelis, et illos servos, Christum Dominum dicit. Item Isaïæ XXXV. *Deus ipse, id est, per se, non per Legatos venit, et salvabit nos*. Item Apostoli se Christi ministros, non comministros dicebant, I. Cor. IV. *Sic nos existimet homo ut ministros Christi* (2), et in nomine

ejus baptizabant, reconciliabant, miracula faciebant etc., ut se ministros Christi demonstrarent.

Quantum opus, prædictio est futurorum, et scrutatio cordium, Isaïæ XLI. *Annuntiate quæ ventura sunt, et sciemus quia Dii estis*. III. Reg. VIII. *Tu nosti solus cor omnium florum hominum*. Hierem. XVII. *Pravum est cor hominis et inscrutabile, quis cognoscat illud? Ego Dominus scrutans cor, et probans renes*: at hæc omnia Christo conveniunt, Jo. XIII. *Hoc dixi vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis quia ego sum*. Et I. Pet. I. *Scrutantes in quod, vel quale tempus significaret in eis Spiritus Christi, pronuntians eas, quæ in Christo sunt passionem, et posteriores glorias*. Jo. cap. II. *Ipse sciebat, quid esset in homine*. Et Apocal. II. *Et scient omnes Ecclesie, quia ego sum scrutans renes, et corda* (3).

Dices: etiam Prophetas prædixisse futura, et prævidisse cordium cogitationes, et de Elisæo patet. At contra: nam Paulus ad Heb. III. confert Christum cum Mose summo Prophetarum, et dicit, Mosen famulum, Christum Dominum esse. Item Christus loquitur eodem modo, quo summus Deus, quomodo nullus Prophetarum loqui aude- ret; quis enim unquam ait: *Ego sum scrutans renes et corda* (4), nisi Deus verus et summus? Denique si Spiritus Christi illustravit omnes Prophetas, I. Pet. I, quomodo Christus non alio modo, quam Prophetæ occultata novit?

Quantum opus est, patratio miraculorum, Psalm. LXXI. *Qui facit mirabilia solus*. Et Psalm. LXXXV. *Faciens mirabilia tu es Deus solus*. Et Psalm. CXXXV. *Qui facit mirabilia magna solus*. Quod tamen intelligitur propria auctoritate, alioquin etiam sancti Apostoli et Prophetæ miracula fecerunt, sed per invocationem Dei, ut hoc loco notat Hilarius. At Christus miracula propria auctoritate faciebat, ut patet, tum quia imperabat, Marci IV. *Dicit mari, mari, tace, obmutescit*. Et cap. IX. *Surde et mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo* (5). Tum quia sola voluntate etiam absens curabat, ut patet de puero Centurionis, Math. VIII. et de filio Reguli, Jo. IV. Tum denique, quia ut verus Domi-

(1) Act. XVII, 28; Hebr. I, 3; Coloss. I, 17. — (2) Isaï. XLIII, 11; XLV, 21; Osee, XIII, 4; Matth. I, 21; Hebr. I, 3; I. Cor. IV, 1. — (3) Isaï. XLI, 23; III. Reg. VIII, 39; Jerem. XVII, 7; Joan. XIII, 19; I. Petr. I, 11; Joan. II, 25; Apoc. II, 23. — (4) Apoc. II, 23. — (5) Psalm. LXXXI, 18; Psalm. LXXXV, 10; Psalm. CXXXV, 44; Marc. IV, 39; Ibid. IX, 24.

nus totius naturæ concessit etiam aliis potestatem faciendi miracula, Matth. X. et ad ejus invocationem Apostoli miracula faciebant, ut patet ex illo Actor. III. *In nomine Jesu Christi Nazareni surge et ambula* (1).

CAPUT X.

Septima Classis ex Patribus.

Ex Patrum doctrina probanda est veritas Catholica: nam etsi adversarii parum aut nihil tribuant Patribus; tamen Patres, qui ante Concilium Nicænum fuerunt, suos putant, ut Ignatium, Justinum, Irenæum, Tertullianum, Cyprianum. Alios etsi contrarios sibi esse fateantur; tamen testimonia Ilierii, Chrysostomi, Ambrosii, Cyrilli, Hieronymi, et Augustini citant contra nos, ut ostendant, Patres varios fuisse, et sibi ipsos contradixisse, coactos evidentia veritatis: ac breviter conantur enervare nostrum argumentum ex consensu Patrum omnium ætatum. Nos ergo producemus testes consentientes omnium ætatum, et maxime ante Nicænum Concilium.

Prima ætatis, quæ extenditur usque ad annum centesimum Domini, habemus Clementem, Ignatium, Dionysium, Martialem. Primus prodeat Clemens, qui lib. VIII. Constit. cap. 16. dicit, Patrem sine medio genuisse Filium ante omnia, quod est dicere, Filium non esse factum, sed naturaliter, et necessario prodiisse ex Patre. Nam, ut docet Basiliius lib. IV. in Eunom., nihil factum est immediatum opus artificis, quia mediatur operatio, et inter Deum et creaturas mediatur voluntas creandi: nec enim posito Deo, immediate ponitur creatura; at posito Deo, immediate ponitur Verbum ejus. Item cap. 17. postquam recitaverat illud, Sanctus, Sanctus, Sanctus, subiungit explicans: « Sanctus Deus Pater, Sanctus Filius etc. » Et cap. 18. in fine dicit Deo: « Tibi omnis gloria, et honor, et adoratio, Filio, et Spiritui sancto, et nunc et semper, et in omnia secula seculorum. » Similem locum huic profert ex isto Clemente Basiliius lib. de Spir. sanct. cap. 29.

Jam B. Dionysius Areopagita B. Pauli discipulus in lib. de div. nom. cap. I. « Itaque, inquit, in omni ferme Theologica tractatione summam Divinitatem sancte celebrari videmus; ut singularem quidem atque unicam, propter simplicitatem et unitatem illam impartibilem: ut Trinitatem vero propter supersubstantialis sæcunditatis in suppositis tribus expressionem. » Et infra dicit, hanc summam essentiam in una suarum hypostaseon carnem humanam assumpsisse. Similia habet cap. 3. de myst. Theol.

S. Martialis in epist. I, ad Burdigalen. cap. 10. « Nihil, inquit, discretum in Divinitate Trinitatis sentiat. » Et infra: « Et hæc », Pater, Filius, et Spiritus sanctus, in personis tria divisa, in Divinitate unus Deus indivisus est. » Hanc epistolam multis de causis suspicor non esse illius Martialis, qui dicitur fuisse discipulus Christi; tamen ejuscumque sit, nihil habet pro adversariis, sed omnia pro nobis.

S. Ignatius, Joannis Apostoli discipulus et martyr, in epist. ad Philippens. « Non in unum trinominem, neque in tres incarnatos, sed in tres ejusdem honoris » credendam esse dicit. Et infra: « Si vero inquit, Deus et homo, cur iniquum vocas Dominum glorie, qui natura invariabilis est? » Et infra: « Illud, inquit, Si Filius Dei es, ignorantia argumentum est. Si enim id revera agnovisses, scivisses, quod ex æquo potest rerum Conditor universarum, et facere quod non est, et mutare quod est. » In epist. ad Philadelphien. « Si quis dicat, unum esse Deum, et confiteatur Christum Jesum, sed eandem nudum esse hominem putet; hujusmodi serpens est, fraudem et errorem predicans in exitum hominum, et est ejusmodi inops sensu cog-nomento Ebion. » Nota, hunc locum proprie pugnare adversus novos Ebionitas, qui Christum purum hominem faciunt, quia enim lingua Hebraica $\text{\u0398\u03b9\u0398\u03b9\u0398\u03b9}$ Ebion inopem significat, eleganter Ignatius Ebionitas inopes sensu appellavit.

Rursum idem in epist. ad Antiochen. « Abjicite, inquit, omnem Gentilem, et Judaicum errorem, ut nec multitudinem introducatu Deorum, nec prætextu unius Dei negetis Christum. Moses enim Dei famulus fidelis dicens: Dominus Deus tuus Dominus unus est, et unum, et solum prædicans Deum, continuo confessus est et Do-

(1) Act. III, 6.